

**RESTORATIVE JUSTICE AS AN INTEGRAL PART
OF JUVENILE PREVENTION**

**ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА
ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ**

Prodan T. V.

*PhD, Associate Professor,
Assistant Professor at the Department
of Criminal Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi
National University
Chernivtsi, Ukraine*

Продан Т. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
асистент кафедри
кримінального права
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

В останні роки кількість кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, поступово зменшується. Проте, офіційні статистичні дані не дозволяють повністю охопити складність цієї проблеми. Частка злочинності неповнолітніх в загальній структурі злочинності залишається досить значною. І до того ж, зміни, що відбулися в різних сферах життя суспільства за останні роки мали істотний вплив на умови формування особистості сучасних дітей та підлітків, які стали більш вразливими перед несприятливими суспільними процесами.

Результати кримінологічних досліджень свідчать, що багато в чому цей вид злочинності є основою для самодетермінації всієї злочинності. Так, встановлено, що рецидивісти та професійні злочинці свій перший кримінально протиправний досвід набувають, як правило, ще в юності. А тому, пріоритетним напрямом державної політики повинно бути якомога раннє виведення неповнолітніх із кримінального процесу та їх ресоціалізація.

Для досягнення цієї мети в Україні діє пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення», що реалізується на базі системи надання безоплатної вторинної правової допомоги. Такий проєкт був впроваджений Міністерством юстиції України, Офісом Генерального прокурора України за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Відновне правосуддя – це підхід до реагування на кримінально протиправну поведінку та вчинення кримінальних правопорушень, який враховує баланс інтересів потерпілої особи та неповнолітнього правопорушника. В рамках відновного правосуддя, обидві сторони

конфлікту запрошуються на діалог, який дає можливість всім учасникам інциденту знайти спільне рішення та відновити справедливість. З вище викладеного випливає, що підхід, який лежить в основі відновного правосуддя для неповнолітніх, орієнтований саме на надання можливості сторонам конфлікту та суспільству в цілому самим впоратися із наслідками вчиненого кримінального правопорушення.

Варто зазначити, що важлива роль у здійсненні відновного правосуддя надається дотриманню принципів, які діють під час вирішення конфлікту. Так, відновне правосуддя ґрунтується як на загально визнаних правових засадах (рівність всіх перед законом; гуманізм, законність тощо), так і на спеціальних принципах таких як: добровільність; відновлення стану потерпілого; повне відшкодування шкоди тощо. Також, відповідно до Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи щодо відновного правосуддя визначено такі основні принципи як: активної участі зацікавлених сторін; рівної уваги до потреб та інтересів сторін; виправлення завданої шкоди; незалежності та неупередженості; реінтеграції та досягненні взаємного розуміння; конфіденційності [1]. Відповідно, ми можемо говорити про те, що всі ці принципи знаходять своє відображення у проєкті Програми відновлення для неповнолітніх.

Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення може бути застосована у разі: «наявності потерпілої сторони – фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди; вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку або нетяжкого злочину; визнання неповнолітнім факту вчинення кримінального правопорушення; згоди неповнолітнього і потерпілого на участь у Програмі» [2].

Обов'язковими умовами участі у Програмі відновлення є визнання неповнолітнім своєї вини, щире вибачення перед потерпілою особою, а також відшкодування завданої шкоди потерпілому. В угоді про застосування даної Програми визначається як і в якій терміни неповнолітня особа відшкодує завдану шкоду потерпілій особі. Виходячи з цього, ми бачимо, що відновне правосуддя надає можливість врегулювати кримінальний конфлікт, що виник альтернативним способом.

Важлива частина угоди про застосування Програми – це додаткові заходи (відвідування гуртків, громадські роботи, волонтерська діяльність тощо), які можуть допомогти неповнолітній особі знайти нове захоплення, змінити свою поведінку, побудувати нові соціальні

зв'язки. Для цього регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги заздалегідь укладають меморандум про взаємодію з Державною установою «Центр пробації» [3]. Крім цього, для досягнення ефективних результатів залучаються психологи, фахівці різних установ та організацій, діяльність яких спрямована, зокрема, на розвиток особистості неповнолітніх осіб, їх ресоціалізацію.

Відповідно до цієї Програми усі учасники беруть на себе зобов'язання не поширювати будь-яку інформацію, яка стала їм відома під час застосування Програми без згоди іншої сторони. До того ж, медіатор не має права повідомляти представникам системи кримінального правосуддя про подробиці медіаційного процесу. Єдиний документ, який може використовуватися під час судового розгляду кримінального провадження, є угода про компенсацію завданої шкоди та примирення між сторонами.

Необхідно зазначити, що застосування таких угод відповідно до даної Програми показало, що така процедура має беззаперечні переваги над каральним правосуддям. Так, реалізація таких угод дає можливість неповнолітнім не розлучатися зі своїми рідними, продовжувати навчання та не потрапити під негативний вплив установ виконання покарань [3]. Зокрема, завдяки відновному правосуддю протягом 2019–2022 років 202 неповнолітні особи отримали так званий «другий шанс». До того ж, варто підкреслити, що 95% неповнолітніх, які брали участь у Програмі протягом 2019–2021 років, не вчиняли повторних кримінальних правопорушень [4].

Проте, необхідно зазначити, що станом на 2023 рік є лише 9 випадків застосування Програми. Це, зокрема, пояснюється введенням воєнного стану в Україні. Так, одним із викликів реалізації даної Програми стало те, що з 24 лютого 2022 року не всі неповнолітні особи, які вчинили кримінальні проступки та нетяжкі злочини можуть тепер брати участь у такій Програмі. Зокрема, мова йде саме про найпоширеніші кримінальні правопорушення серед неповнолітніх такі як: крадіжка та грабїж. Так, 70% неповнолітніх, які протягом 2019–2021 років вчинили крадіжки та грабежі могли взяти участь у Програмі відновлення та пройти заходи ресоціалізації. Однак, із прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03.03.2022 року вказані правопорушення, вчинені у період воєнного стану, тепер повинні бути кваліфіковані як тяжкі злочини, що передбачають від 5 до 10 років позбавлення волі [4]. Оскільки, кримінальним законодавством встановлено, що правопорушення, які вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану, є обставиною, яка обтяжує покарання. Виходячи з цього, більшість неповнолітніх не

можуть отримати таку можливість як «шанс на ресоціалізацію». Дану проблему можливо вирішити, якщо Міністерство юстиції України та Офіс Генерального прокурора знайдуть спосіб нормативно-правового врегулювання вказаних обставин у документі, який встановлює умови та порядок участі неповнолітніх у Програмі [4].

Але попри труднощі, які виникли під час реалізації даної Програми, варто зазначити, що перевагами відновного правосуддя для суспільства та держави є те, що це: враховує інтереси обох сторін конфлікту; сприяє розвитку почуття відповідальності у неповнолітнього; створює можливість діалогу між потерпілим та особою, яка вчинила кримінальне правопорушення; надає особі, яка вчинила кримінальне правопорушення можливості для виправлення; зменшує кількість повторних кримінальних правопорушень; сприяє вихованню суспільства та вкоріненню в ньому гуманістичних цінностей.

Таким чином, відновне правосуддя важливе не лише для неповнолітніх, але й для всього суспільства. Якщо неповнолітні особи потрапляють в установи виконання покарань, виникає великий ризик того, що кримінальні правопорушення будуть вчинені повторно. Натомість, відновне правосуддя дає шанс повернутися до нормального життя, а тому, ми повинні рухатись у сторону відновного правосуддя щодо неповнолітніх.

Література:

1. Рекомендація Комітету міністрів державам-членам стосовно відновного правосуддя у кримінальних справах від 3 жовт. 2018 року. URL: <http://ipcg.org.ua/upload/Recommendation-CM-Rec20188-UKR-upd.pdf> (дата звернення: 15.05.2023)
2. Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення : Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text> (дата звернення: 15.05.2023)
3. Відновне правосуддя для дітей: перші успіхи. URL: <https://golovanivska-selrada.gov.ua/news/1673529858/> (дата звернення: 15.05.2023)
4. Відновне правосуддя щодо неповнолітніх в умовах воєнного стану: як працює програма та що змінилось. URL: <https://vilshsr.gov.ua/news/1655288722/> (дата звернення: 15.05.2023)